

ZAKON O ODGOVORNOSTI PRAVNIH OSOBA ZA KAZNENA DJELA – PROLAZNE DJEČJE BOLESTI ILI (NE)RJEŠIVA KVADRATURA KRUGA?

U radu je izložen prikaz prvih desetak godina primjene Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela. Uz analizu razloga zbog kojih je Zakon donesen, autori provode i statističku analizu koristeći se, u prvom redu, dostupnim podacima Državnog odvjetništva Republike Hrvatske i, podredno, podacima Državnog zavoda za statistiku. Predmetom analize su i dvije zakonske novelle iz 2007. i 2011. godine kao i posljednja iz 2012. godine koja je prošla kroz prvo čitanje u Hrvatskom saboru. Od stupanja na snagu zakona uočeni su određeni problemi u njegovoj praktičnoj primjeni od kojih se dva, a kojima se autori bave u ovom radu, odnose na postavljanje predstavnika okrivljene pravne osobe i postupak izvršenja kazne ukidanja pravne osobe.

1. Uvod

Prošlo je tek nešto manje od deset godina otkako je Hrvatski sabor u rujnu 2003. godine donio Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (dalje u tekstu: ZOPOKD).¹ Time je kaznena odgovornost u užem smislu (odgovornost za kaznena djela) koja je dotad bila pridržana isključivo za fizičke osobe, proširena i na pravne osobe, entitete kojima je pravni poredak priznao pravnu osobnost.² Donošenje ZOPOKD predstavljeno je kao značajna novost u hrvatskom pravnom sustavu, i to ne samo od strane predlagatelja već i u medijima i stručnoj literaturi.³ Zakon je donesen u vrijeme u kojem je javnost bila pod još uvijek snažnim negativnim dojmovima procesa pretvorbe i privatizacije društvenih poduzeća u kojem su korporacije bile pozicionirane s obje strane kriminalnog spektra – jedne kao osiromašeni i obezvrijeđeni oštećenici, a druge kao kriminalni paravani za devastaciju gotovo cjelokupnog nacionalnog gospodarstva. Zbog toga je i rasprava o prijedlogu zakona u Hrvatskom saboru bila vrlo živa, a podatak da je zakon morao proći kroz tri čitanja⁴ ukazuje na brojne prijepore koji su pratili njegovo usvajanje. U prilog tezi o „posebnom tretmanu“ ZOPOKD govori i to da je razdoblje od objave do stupanja na snagu zakona (*vacatio legis*) također, za hrvatske

* Dr.sc. Davor Derenčinović, redoviti profesor na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, redoviti član Akademije pravnih znanosti Hrvatske.

** Dragan Novosel, dip.iur., Prvi zamjenik Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske.

¹ Godina nedovršenih pravosudnih reformi, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/godina-nedovrsenih-pravosudnih-reformi/177267.aspx>, 1.10.2012.; Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Narodne novine 151/03, 110/07, 45/11.

² Više o tome v. Derenčinović D., Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela: s uvodnim napomenama, komentarskim bilješkama, pojmovnim kazalom i prilogima, Zagreb, 2003.

³ Novoselec P., Odgovornost pravnih osoba za kaznena djela - značajna novost u hrvatskom pravnom sustavu, Pravo u gospodarstvu, 41(2002),4;str.104-131.

⁴ To je ponovljeno i u raspravi o Prijedlogu i Konačnom prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama ZOPOKD u travnju 2011. godine. V. Izvješća Hrvatskog Sabora, Tjedni pregled rada Hrvatskog sabora od 6. do 8. travnja 2011., str. 5.

prilike, bilo neuobičajeno dugo – čak šest mjeseci.⁵ Zakon je stupio na snagu u travnju 2004. godine uz obrazloženje da je prije stupanja na snagu potrebno donijeti niz provedbenih propisa, provesti edukaciju pravosudnih dužnosnika i ustanoviti načela za analognu primjenu propisa na koje se ZOPOKD poziva – Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku i Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta.

Radi boljeg razumijevanja razloga zbog kojih je zakon donesen, i koji su dijelom i utjecali na neke disfunkcionalne momente u njegovoj kasnijoj primjeni, potrebno je prisjetiti općih društvenih i političkih prilika koji su prethodili njegovu donošenju. Vrijeme donošenja ZOPOKD negdje je na pola puta između potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (Republika Hrvatska potpisala je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju 29. listopada 2001. godine, dalje u tekstu: SSP) i njegova stupanja na snagu (1. veljače 2005. godine). Zasnivanje ugovornog odnosa s EU impliciralo je opsežnu zakonodavnu reformu koja je osobito intenzivna bila na području kaznenog prava i postupka. Premda SSP nije eksplicirao obvezu donošenja posebnog zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, njime je uspostavljen opći okvir za zakonodavnu reformu kroz obvezu Republike Hrvatske na nastavak i promicanje suradnje „s drugim zemljama regije uključujući i razvoj projekata od zajedničkog interesa koji se odnose na... borbu protiv organiziranoga kriminala, korupcije, pranja novca...”⁶ Zbog toga je u Plan provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju kao i Nacionalni program Republike Hrvatske za pridruživanje EU za 2003. godinu uvršteno donošenje ZOPOKD.⁷ U obrazloženju uz Konačni prijedlog ZOPOKD kojeg je Vlada Republike Hrvatske uputila Hrvatskom saboru navodi se potreba usklađivanja hrvatskog pravnog sustava s europskom pravnom stečevinom koja sadrži propise o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, u prvom redu s Drugim protokolom uz Konvenciju za zaštitu financijskih interesa Europske unije.⁸ U Konačnom prijedlogu navedena je i potreba usklađivanja s člankom 18. Kaznenopravne konvencije o korupciji Vijeća Europe⁹ kojim se propisuje obveza država stranaka da u nacionalnim zakonodavstvima osiguraju kažnjivost pravnih osoba za kaznena djela iz konvencijskog kataloga. Osim obveze usklađivanja s međunarodnim pravom, donošenje novog zakona opravdavalo se potrebom pojačanja kaznenopravne represije teških oblika gospodarskog kriminaliteta. Također je isticano da je zakon potrebno donijeti kako bi se u potpunosti oživotvorilo načelo da nitko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu kaznenim djelom.¹⁰

Nema dvojbe da je donošenje ZOPOKD obilježilo novo razdoblje u razvitku hrvatskog kaznenog prava no tvrdnje o tome da se radilo o potpunoj novosti u hrvatskoj pravnoj tradiciji ipak nisu bile sasvim osnovane. Naime, odgovornost pravnih osoba za kaznena djela uvedena je u hrvatsko kazneno zakonodavstvo (tada još u sastavu poslijeratne Jugoslavije) još daleke

⁵ Đurđević Z., Kaznena odgovornost i kazneni postupak prema pravnim osobama u Republici Hrvatskoj, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 10, broj 2/2003, str. 720.

⁶ Članak 4. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica, Narodne novine, Međunarodni ugovori, 14/01.

⁷ *Supra* bilj. 2., str. 16.

⁸ Second Protocol, drawn up on the basis of Article K.3 of the treaty on European Union, to the Convention on the protection of the European Communities' financial interests, Official Journal C 221, 19/07/1997 P. 0012 - 0022.

⁹ Criminal Law Convention on Corruption, CETS No.: 173, dostupno na <http://conventions.coe.int>, 1.10.2012., Zakon o potvrđivanju kaznenopravne konvencije o korupciji, Narodne novine 11/00.

¹⁰ Vlada Saboru uputila zakonski tekst o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, <http://www.sport.index.hr/vijesti/clanak/vlada-saboru-uputila-zakonski-tekst-o-odgovrnosti-pravnih-osoba-za-kaznena-djela/108466.aspx>, 1.10.2012. Taj argument nije sasvim osnovan s obzirom da je i prije donošenja ZOPOKD od pravnih osoba temeljem članka 82. Kaznenog zakona bilo moguće oduzeti imovinsku korist pribavljenu kaznenim djelom ako u pogledu porijekla te imovine nisu postupale s dobrom vjerom.

1946. godine donošenjem Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.¹¹ Osnovnim zakonom o prekršajima iz 1947. godine također je bila predviđena odgovornost pravnih osoba za prekršaje, a dokaz da je do napuštanja načela *societas delinquere non potest* ipak došlo mnogo prije donošenja ZOPOKD nalazimo u odgovornosti pravnih osoba za privredne prijestupe po zakonima iz 1960. i 1977. godine. Prema tim propisima, odgovornost pravnih osoba izvodila se iz odgovornosti pojedinih rukovodnih fizičkih osoba (direktora). U tom smislu vertikalna imputacija odnosno atribucija odgovornosti s fizičkih na pravnu osobu koju nalazimo i u ZOPOKD nije bila nikakva posebna novost u odnosu na ranije hrvatsko kazneno pravo u širem smislu koje je kao kažnjive radnje obuhvaćalo i privredne prijestupe odnosno nakon njihova napuštanja, prekršaje. Dakle, odgovornost pravnih osoba za kažnjive radnje postojala je u hrvatskom pravu i prije donošenja ZOPOKD. I ne samo to. Premda se radilo o kaznenom pravu u širem smislu, intenzitet kaznenopravne represije prema pravnim osobama po navedenim je propisima bio je vrlo često daleko izraženiji od onoga prema fizičkim osobama po odredbama kaznenog zakonodavstva u užem smislu. Stoga je novost koju je donio ZOPOKD ograničena na uvođenje kaznenopravnog subjektiviteta pravnih osoba u užem smislu. Za razliku od mogućnosti prekršajne reakcije prema pravnim osobama, kaznenopravna reakcija u užem smislu koja podrazumijeva integraciju pravnih osoba u kazneni postupak, zastupanje funkcije kaznenog progona od strane državnog odvjetništva, primjenu kaznenopravnih sankcija koje se svojim sadržajem i etičkom funkcijom, obzirom da u sebi sadrže i prijekor zbog počinjenog kaznenog djela, značajno razlikuju od sankcija za prekršaje i privredne prijestupe, dovela je pravne osobe u jedan sasvim novi položaj u kojem se od njih očekivala povećana odgovornost u djelovanju i osobito stvaranju učinkovitih unutarnjih preventivnih i kontrolnih organizacijskih mehanizama.¹²

Od donošenja ZOPOKD do danas mnogo se toga promijenilo kako na području nacionalnog zakonodavstva tako i u sadržaju europske pravne stečevine. U posljednjih nekoliko godina doneseni su novi Zakon o kaznenom postupku¹³ i Kazneni zakon¹⁴, ali niz drugih zakona s područja kaznenog prava relevantnih za primjenu ZOPOKD¹⁵. Europska pravna stečevina, osobito nakon stupanja na snagu Lisabonskog ugovora kojim su i u pogledu kaznenog prava proširene pravotvorne (zakonodavne) ingerencije Europske unije u odnosu na zakonodavna tijela država članica¹⁶, također je znatno bogatija u odnosu na 2003. godinu.¹⁷ U međuvremenu je i niz država u regiji bilo donošenjem posebnih zakona (Srbija, Crna Gora) bilo noveliranjem kaznenog supstantivnog i postupovnog zakonodavstva (Makedonija) uvelo u svoje pravne sustave odgovornost pravnih osoba za kaznena djela. Hrvatski je ZOPOKD

¹¹ Člankom 10. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države ("Službeni list FNRJ", br. 59/46.) bila je propisana obligatorna konfiskacija imovine poduzeća koje je surađivalo s neprijateljem. Osim toga, uz neposrednog počinitelja kaznenog djela, zakon je propisivao i odgovornost osoba koje su vodile poslove poduzeća ukoliko ne bi dokazale da je djelo počinjeno i bez obzira na njihov otpor ili bez njihova znanja ili naknadnog odobrenja. Odgovorni su bili i članovi nadzornih organa pravnih osoba koji su sudjelovali u donošenju odluke iz koje proizlazi gospodarska suradnja s neprijateljem.

¹² *Supra* bilj. 2., str. 14.

¹³ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine 152/08, 76/09, 80/11 i 121/11.

¹⁴ Kazneni zakon, Narodne novine, 125/11

¹⁵ Svakako jedan od najvažnijih je Zakon o postupku oduzimanja imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom i prekršajem, Narodne novine, 145/10.

¹⁶ Herlin Karnell E., EU Criminal Law Relocated: Recent Developments, Uppsala Faculty of Law Working Paper, dostupno na <http://uu.diva-portal.org>, 1.10.2012.; Corstens G. Criminal Justice in the Post-Lisbon Era, Cambridge yearbook of European legal studies, Volume 13, 2012, pp. 23-46(24);

¹⁷ EU Environmental Crime Directive (2008/99/EC); EU Ship-Source Pollution Directive (2005/35/EC), as modified by EU Directive 2009/123/EC; Attacks against information systems Council Framework Decision 2005/222/JHA; fraud and counterfeiting of non-cash payment instruments under Council Framework Agreement of May 28 2001.

pritom korišten kao svojevrsni model na isti način i u istom opsegu u kojem je komparativno zakonodavstvo (osobito francusko, njemačko i slovensko) poslužilo radnoj skupini Ministarstva pravosuđa kod izrade prijedloga ZOPOKD 2003. godine. Danas još samo pet država EU u svojim sustavima nema odredbe o kaznenoj odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (Njemačka, Bugarska, Grčka, Latvija i Švedska)¹⁸. U tim je državama odgovornost pravnih osoba za kaznena djela regulirana kroz administrativno (upravno) pravo. Posljednje dvije države koje su u svoje pravne sustave uvele odgovornost pravnih osoba za kaznena djela su Španjolska (2010) i Češka (2012). Kaznena odgovornost pravnih osoba za kaznena djela koja je još prije dvadesetak godina bila ograničena na države anglosaksonskog pravnog kruga, definitivno je postala dijelom globalnog reformskog *mainstreama*.

Desetak godina primjene zakona svakako se može smatrati dostatnim vremenskim odmakom za donošenje ocjena o tome je li njegovo donošenje bilo potrebno, u kojoj je mjeri njegova primjena pozitivno utjecala na redukciju teških oblika gospodarskog i organiziranog kriminaliteta, je li njime unaprijeđen sustav oduzimanja imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom, u kojoj je mjeri zakon djelovao generalnopreventivno odnosno socijalno-etički itd. Također je sazrijelo vrijeme i za analizu dinamike i sadržaja zakonskih izmjena kao i određenih disfunkcionalnih momenata u njegovoj primjeni. Stoga se u nastavku ovoga rada, nakon kratkog statističkog prikaza i pregleda dvije novele ZOPOKD (2007. i 2011.) i jedne novele koja je još uvijek u zakonodavnoj proceduri (2012.), bavimo nekim problemima u vezi praktične primjene zakona. Prvi se odnosi na predstavnika okrivljene pravne osobe, njegovo postavljanje i troškove. Drugo je pitanje izvršenja kazne ukidanja pravne osobe, osobito u vezi prijepora oko provedbe postupka likvidacije i brisanja pravne osobe iz sudskog registra. Iz analize slijede neki prijedlozi za poboljšanje u kontekstu praktične primjene ZOPOKD, a gdje to nije moguće iznose se prijedlozi *de lege ferenda*.

2. Prikaz dinamike i strukture kriminaliteta pravnih osoba u razdoblju 2004.-2011.

Za potrebe ovoga rada koristit ćemo se dostupnim podacima Državnog odvjetništva Republike Hrvatske koje vodi statistiku za svoje interne potrebe radi praćenja rada i kretanja i strukture kriminaliteta. Statistički pokazatelji iskazani su prema broju osoba, kako u odnosu na prijave, tako i u odnosu na optuženja i presude. Kako se radi o internom praćenju na temelju podataka iz upisnika kaznenih prijava državnog odvjetništva to se iskazuju samo prvostupanjske nepravomoćne presude što treba imati u vidu kod podataka o broju osuđenih.¹⁹

U donjoj tablici i grafikonima danje prikaz kretanja broja prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba.

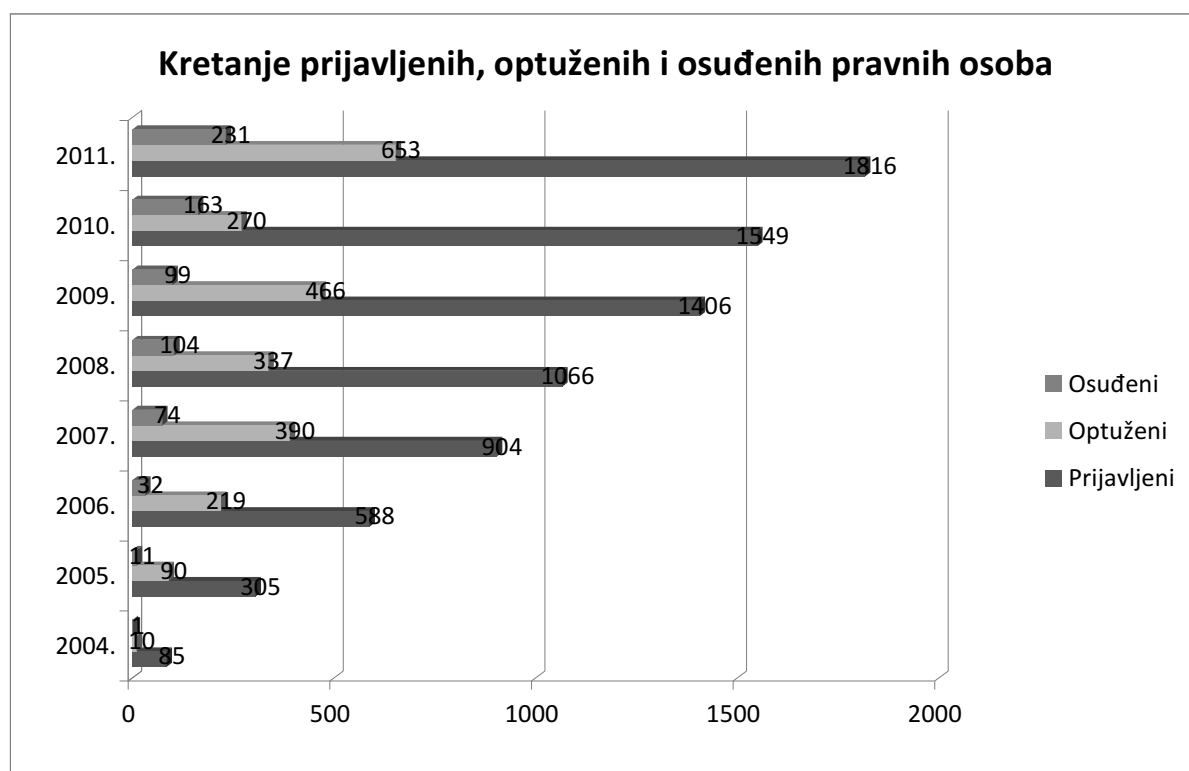
¹⁸ Vermuelen i dr., *Liability of Legal Persons for Offences in the EU*, Antwerpen, 2012., str. 34.

¹⁹ Ovdje valja ukazati na to da postoje značajne razlike između podataka kojima raspolaže Državni zavod za statistiku i podataka koje vode državna odvjetništva.

Kretanje prijavljenih, optuženih i osuđenih pravnih osoba

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Prijavljeni	85	305	588	904	1066	1406	1549	1816
Optuženi	10	90	219	390	337	466	270	653
Osuđeni	1	11	32	74	104	99	163	231

U razdoblju od 2004. godine do kraja 2011. godine zaprimljene su kaznene prijave protiv ukupno 7719 pravnih osoba. U tom istom razdoblju optuženo je 2435 pravnih osoba, a prema evidencijama državnog odvjetništva sudovi su donijeli 715 osuđujućih nepravomoćnih presuda.²⁰

U gornjem grafikonu iskazani su isti podaci kao u tablici o broju prijava, optuženja i prvostupanjskih osuđujućih nepravomoćnih presuda po godinama. Podaci iz grafikona pokazuju stalni trend porasta broja prijava, optuženja i presuda. Ipak dinamika kriminaliteta pravnih osoba razlikuje se s obzirom na pojedine skupine kaznenih djela što je vidljivo iz donje tablice o strukturi prijavljenog kriminaliteta po godinama.

²⁰ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u razdoblju od 2005. do 2011. godine ukupno je 428 pravnih osoba pravomoćno osuđeno (8 u 2005., 17 u 2006., 39 u 2007., 80 u 2008., 64 u 2009., 101 u 2010. i 119 u 2011.).

Struktura prijavljenog kriminala po godinama

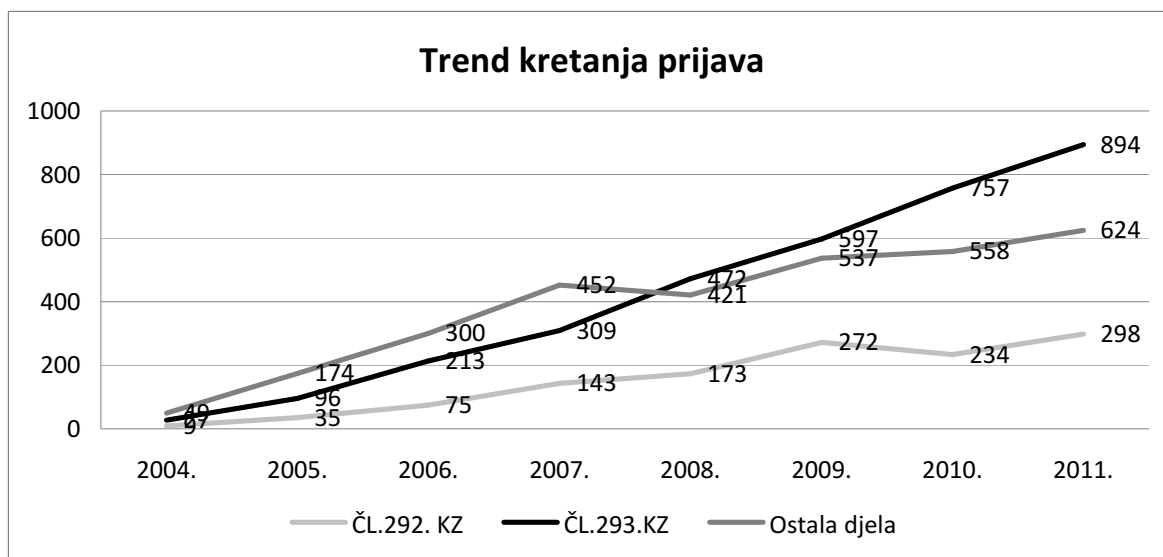
	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
K. D. PROTIV SLOB. I PR. ČOVJ. I GRAĐ.(Glava XI KZ)	15	41	43	43	42	68	66	48
K. D. PROTIV IMOVINE (Glava XVII KZ)	12	38	54	108	94	136	188	203
K.D.PROTIV OKOLIŠA (Glava XIX KZ)	5	33	66	88	70	101	85	78
K. D. PROTIV OPĆE SIG. LJ. I IM. I SIG. PR. (Glava XX KZ)	4	19	30	58	62	68	54	42
ČL.292. KZ	9	35	75	143	173	272	234	298
ČL.293.KZ	27	96	213	309	472	597	757	894
OSTALA K. D. PROTIV SIG.PL. PROM. I POSL. (Glava XXI KZ)	1	15	63	73	60	75	72	109
K. D. PROTIV VJEROD.I ISPRAVA (Glava XXIII KZ)	4	4	10	25	17	15	19	28
K. D. PROTIV JAVNOG REDA (Glava XXIV KZ)	4	7	5	10	10	11	3	11
K. D. PROTIV SLUŽ. DUŽNOSTI (Glava XXV KZ)	2	3	20	35	45	41	65	86
OSTALA K.D.IZ KZ I POS. ZAKONA	2	14	9	12	21	22	6	19
UKUPNO:	85	305	588	904	1066	1406	1549	1816

Ukoliko zanemarimo podatke za 2004. godinu u kojoj je ZOPOKD stupio na snagu, gornja tablica pokazuje kako nakon početnog porasta broj prijave za kaznena djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina, protiv okoliša, protiv opće sigurnosti ljudi i imovine, protiv vjerodostojnosti isprava i protiv javnog reda stagnira ili čak i pada. Kod kaznenih djela iz drugih zakona, najbrojnija su ona iz Zakona o trgovačkim društvima (dalje u tekstu: ZTD).²¹ U kontinuiranom, iako blagom, porastu su prijave za imovinska kaznena djela, dok je najveći porast kod kaznenih djela protiv platnog prometa i poslovanja i to posebno za gospodarske prijevare kao što se može vidjeti iz donja tablice i grafikona.

Kretanje prijave za kaznena djela iz članka 292. i 293. KZ, te za ostala djela

	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
ČL.292. KZ	9	35	75	143	173	272	234	298
ČL.293.KZ	27	96	213	309	472	597	757	894
Ostala djela	49	174	300	452	421	537	558	624

²¹ Tako je, primjerice, u razdoblju od 2005. do 2009. godine za kaznena djela iz tog pravomoćno osuđeno 37 pravnih osoba. Više o tome v. Novosel-Rogić Hadžalić, Kaznena odgovornost pravnih osoba za kaznena djela, Državni zavod za statistiku, Studije i analize 108, Zagreb, 2010., str. 52.

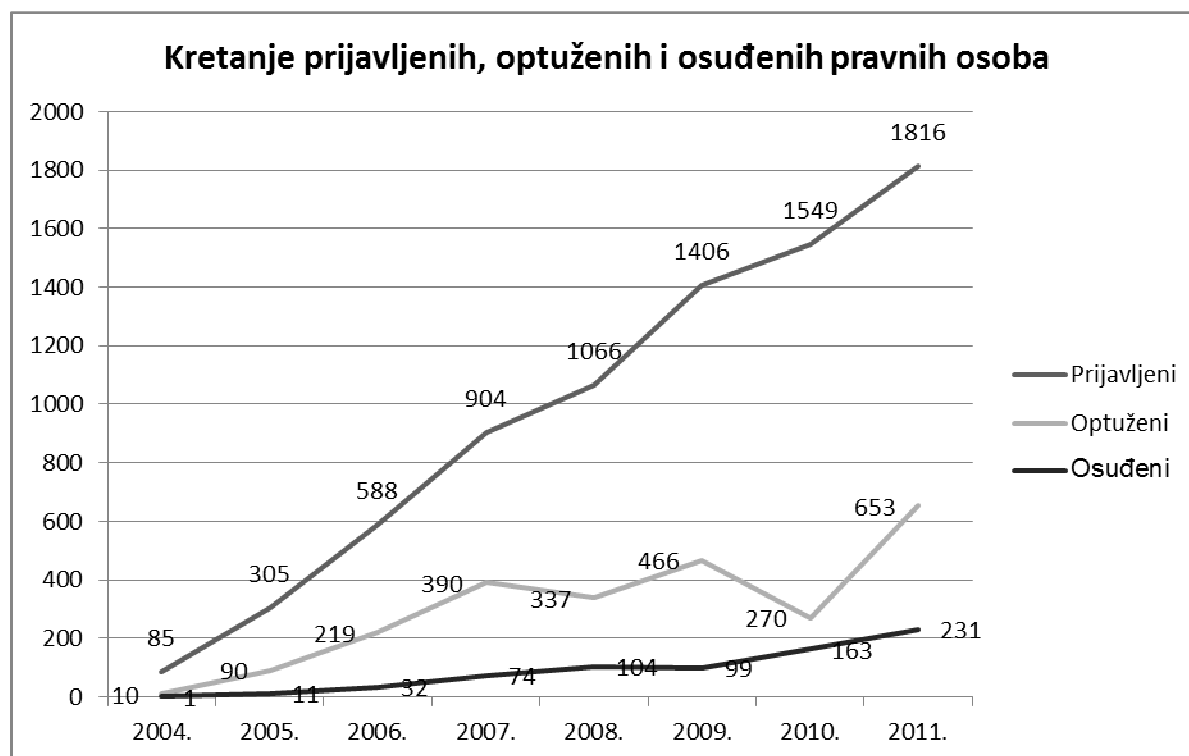

Trend kontinuiranog porasta prijava za kazneno djelo iz članka 293. KZ može se objasniti time što je i broj prijava protiv odgovornih osoba koje podnose oštećenici za to kazneno djelo također u stalnom porastu. Taj bi broj svakako bio i veći da državna odvjetništva, po zaprimanju kaznenih prijava protiv odgovornih osoba, dosljednije pokreću postupke protiv pravnih osoba. Naime, iako državni odvjetnici u takvim situacijama moraju pokrenuti postupak i protiv pravne osobe bez obzira da li je i u odnosu na pravnu osobu podnesena kaznena prijava tako se uvijek ne postupa što daje osnove za pretpostavku da se ZOPOKD ne primjenjuje sasvim dosljedno. To potvrđuju i podaci o broju prijavljenih odgovornih i pravnih osoba za ovo kazneno djelo u 2011. godini po državnim odvjetništvima iskazani u donjoj tablici i odnos između tih prijava.

	BJ	DU	KA	OS	PU	RI	SI	SB	ST	ŠI	VŽ	VG	VU	ZD	ZG
Odgov or. osobe	44	11	36	92	106	140	46	41	106	16	235	48	29	85	557
Pravne osobe	24	5	33	58	48	81	35	18	40	14	141	36	19	72	270
% u %	55	45	92	63	45	58	76	44	38	88	60	75	66	85	48

Točno je da se u nekim slučajevima ne može voditi postupak protiv pravne osobe, na primjer ako je ona prestala postojati, ali dok neka državna odvjetništva vode kaznene postupke i optužuju približno isti broj odgovornih i pravnih osoba, druga optužuju znatno manji broj pravnih osoba i te razlike daju osnova za tvrdnju kako se uvijek ne pokreće postupak protiv pravne osobe premda su za to ispunjene sve zakonske pretpostavke. Iz gornjih grafikona je također razvidno kako broj optuženja ne prati rast prijava i bez poznavanja strukture prijavljenog kriminaliteta to se ne može pojasniti. Ta je razlika posebno razvidna iz donjeg grafikona. Dok prijave rastu linearno, broj optuženja je osjetno manji i varira. Razlog je veliki broj odbačaja kaznenih prijava podnesenih protiv pravnih osoba, posebno broj odbačaja kaznenih prijava zbog kaznenog djela iz članka 293. KZ. Naime, vrlo često kaznene prijave za ovo kazneno djelo podnose oštećenici kako bi se i na taj način dužnika natjeralo da plati dug. Uglavnom se radi o situacijama u kojima je proteklo dosta vremena od počinjenja kaznenog djela što u znatnoj mjeri otežava dokazivanje. U takvim slučajevima kada se ne može dokazati

prijevarna namjera državno odvjetništvo te prijave odbacuje. Samo u 2011. godini od 942 donesene odluke povodom prijave 566 ili 60% je riješeno odbačajem.

Što se tiče rada u ovim predmetima oni su osjetno složeniji od prijave za prijevaru protiv fizičkih osoba. Postupci dugo traju kako zbog pribavljanja dokumentacije, tako i vještačenja. Upravo složenost predmeta i dugotrajnost postupka objašnjava razlike između broja optuženja i presuda, ali isto tako i slabiju uspješnost državnog odvjetnika u kaznenom postupku.

Za kaznena djela pravnih osoba sudovi uglavnom izriču novčane kazne do 10.000 kuna²², premda je u 2011. godini zabilježen porast novčanih kazni u iznosu većem od 20.000 kuna.²³ S obzirom da je jedan od razloga donošenja ZOPOKD bio povećana primjena instituta oduzimanja imovinske koristi pribavljene kaznenim djelom zabrinjava još uvijek nedovoljan broj takvih odluka u odnosu na ukupan broj procesuiranih i osuđenih pravnih osoba (samo 1 u 2009. godini, 11 u 2010. godini i 13 u 2011. godini). U usporedbi s brojem pravomoćno osuđenih punoljetnih osoba za kaznena djela u istom referentnom razdoblju radi se o iznimno malom broju osuđenih pravnih osoba (negdje oko 0,3%). Broj pravomoćno osuđenih pravnih osoba za kaznena djela, premda u porastu, još je uvijek relativno beznačajan u odnosu na broj pravnih osoba proglašanih odgovornima za prekršaje. Primjerice, samo je u 2011. godini za prekršaje proglašeno odgovornima više od 24.000 pravnih osoba dok je njih 119 pravomoćno osuđeno za kaznena djela (to je oko 0,5%). Moguće objašnjenje tako velike disproporcije²⁴ je

²² Kao iznimku navodimo presudu Županijskog suda u Zagrebu iz veljače 2010. godine koju je u srpnju 2012. godine potvrdio Vrhovni sud Republike Hrvatske i kojom je Karlovačka pivovara zbog odgovornosti za ispuštanje ugljičnog dioksida koja je dovela do smrti jedne osobe pravomoćno osuđena na novčanu kaznu u visini od 3 milijuna kuna.

²³ „U odnosu na visinu izrečene novčane kazne, najučestalije su novčane kazne 5 000 – 10 000 kuna (47 pravnih osoba), potom novčane kazne 10 001 – 20 000 kuna (36 pravnih osoba) i novčane kazne s više od 20 000 kuna (36 pravnih osoba).“ Pravne osobe počinitelji kaznenih djela prema vrsti odluke u 2011., Zagreb, 30. ožujka 2012., dostupno na <http://www.dzs.hr>, 1.10.2012.

²⁴ Zanimljivo je da broj pravnih osoba proglašanih odgovornima za prekršaje uglavnom korespondira broju odgovornih osoba proglašanih krivima ili čak veći od tog broja. Tako je u 2011. godini odgovornima proglašena

u tome što za razliku od ZOPOKD prema kojem se odgovornost pravne osobe uvijek izvodi iz krivnje odgovorne osobe, prema Prekršajnom zakonu pravne osobe mogu odgovarati i neovisno o utvrđenoj krivnji odgovorne osobe, dakle po modelu autonomne odgovornosti pravne osobe ako je to zakonom propisano.²⁵ Osim toga, Prekršajni zakon propisuje da će sud utvrditi prekršajno odgovornom pravu osobu ne samo u slučaju kada se utvrdi postojanje pravnih ili stvarnih zapreka za utvrđivanje odgovornosti pravne osobe²⁶, već i kad se ne može utvrditi tko je odgovorna osoba. Nadalje, navedeni je nerazmjer moguće pripisati i ranije konstatiranom velikom postotku odbačaja kaznenih prijavi za tzv. gospodarska kaznena djela. Na čisto teorijskoj razini, mogli bismo govoriti i o proširenoj mogućnosti primjene načela svrhovitosti kaznenog progona po članku 24. ZOPOKD²⁷. Međutim, taj se institut iznimno rijetko primjenjuje u praksi zbog čega valja otkloniti dvojbu da je upravo proširena mogućnost primjene načela svrhovitosti kaznenog postupka protiv pravnih osoba razlog gore navedenog nerazmjera. Konačno, postupci protiv okrivljenih pravnih osoba za prekršaje duboko su ukorijenjeni u tradiciju našeg prekršajnog sudovanja za razliku od kaznene odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela koja je u hrvatski pravni sustav uvedena (relativno) nedavno.

3. Pregled izmjena i dopuna ZOPOKD

Od stupanja na snagu u travnju 2004. godine do predaje ovog rada u tisak ZOPOKD je noveliran dva puta. Prvi puta 2007. godine radi usklađivanja s Okvirnom odlukom Vijeća 2005/667 PUP od 12. lipnja 2005. o jačanju kaznenopravnog okvira za provedbu zakona protiv onečišćenja brodovima. Druga je novela uslijedila 2011. godine radi usklađivanja s novim Zakonom o kaznenom postupku i to posebno u dijelu koji se odnosi na uređenje državnoovjetničke istrage, a treća 2012. godine radi usklađivanja s novim Kaznenim zakonom, posebice odredbama o kaznenopravnim sankcijama. Treća novela je još uvijek u zakonodavnom postupku.

Za razliku od ZOPOKD koji je 2003. godine raspravljen kroz tri čitanja u Hrvatskom saboru, Vlada RH je krajem kolovoza 2007. godine uputila Hrvatskom saboru Prijedlog Zakona o izmjenama ZOPOKD, s Konačnim prijedlogom Zakona s prijedlogom da se isti donese u hitnom postupku radi usklađivanja s propisima Europske unije, konkretno s Okvirnom odlukom Vijeća 2005/667 PUP od 12. lipnja 2005. o jačanju kaznenopravnog okvira za provedbu zakona protiv onečišćenja brodovima.²⁸ Člankom 6. Okvirne odluke²⁹ države su bile obvezne propisati novčanu kaznu za pravne osobe koja mora iznositi najmanje 750.000 eura (cca 5.400.000,00 kuna), a najviše 1.500.000,00 eura u najtežim slučajevima onečišćenja s brodova. Kako je po odredbama ZOPOKD koje visinu novčane kazne vežu uz propisanu

24.581 pravna osoba i 24.551 odgovornih osoba u pravnim osobama. Počinitelji prekršaja u 2011., Državni zavod za statistiku, str. 140. dostupno na <http://www.dzs.hr>, 1.10.2012.

²⁵ V. članak 60. stavak 2. Prekršajnog zakona, Narodne novine 107/07. Za argumentiranu raspravu o ovoj odredbi v. Josipović I., Prekršajni zakon u kontekstu reforme pravosuđa: odlučna uloga obaveznog prekršajnog naloga, Zbornik sa specijalističkog savjetovanja, „Primjena prekršajnog zakona i ostalih propisa s područja prekršajnog prava u Republici Hrvatskoj, Baška, 15.-17. listopada 2009., str. 71.-75.

²⁶ *Ibid.*, članak 60. stavak 3. Usp. članak 5. stavak 2. ZOPOKD

²⁷ Radi se o situacijama u kojima pravna osoba nema imovine ili je ona tako neznatna da ne bi bila dovoljna niti za pokriće troškova postupka ili ako se protiv nje vodi stečajni postupak (članak 24. ZOPOKD).

²⁸ Prijedlog Zakona o izmjenama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, s Konačnim prijedlogom Zakona, br. 770. od 31. kolovoza 2007.

²⁹ Council Framework Decision 2005/667/JHA of 12 July 2005 to strengthen the criminal-law framework for the enforcement of the law against ship-source pollution, OJ No. L 255/164 of 30-09-2005

kaznu zatvora za fizičke osobe maksimalna novčana kazna za takva djela bila manja od one iz Okvirne odluke, prema stajalištu predlagatelja bilo je potrebno povisiti i minimume i maksimume novčane kazne radi usklađivanja s Okvirnom odlukom. Tako je člankom 2. Zakona o izmjenama i dopunama ZOPOKD povišena novčana kazna u svim stavcima članka 10. ZOPOKD, s najvišom propisanom u stavku 4. u iznosu od 8.000.000,00 kn.

Zanimljivo da je glasovanje u Hrvatskom saboru o usvajanju novele bilo održano 3. listopada 2007. godine, a ista je objavljena u Narodnim novinama br. 110/2007 od 25. listopada 2007. godine.³⁰ Dva dana prije, dakle 23. listopada 2007. godine Europski sud pravde (ECJ) u predmetu C-440/05 na prijedlog Europske komisije i Europskog parlamenta poništio je navedenu Okvirnu odluku.³¹ Osnova za poništenje bila je upravo dijametralno oprečna argumentima predlagatelja Zakona o izmjenama ZOPOKD. U Konačnom prijedlogu ZOPOKD predlagatelj je predložio hitni postupak zbog usklađivanja s europskom pravnom stečevinom i priložio izjavu o usklađenosti. U obrazloženju Konačnog prijedloga navedeno je da visine kazni propisane ZOPOKD ne odgovaraju onima koje su propisane Okvirnom odlukom zbog čega se članak 10. mora izmijeniti radi harmonizacije s minimumom i maksimumom novčanih kazni propisanih Okvirnom odlukom.³² Europski je sud, s druge strane, utvrdio da su odredbe Okvirne odluke u cjelini donesene na pogrešnoj pravnoj osnovi. Umjesto u okviru policijske i pravosudne suradnje (tzv. treći stup), one su prema stajalištu Europskog suda trebale biti donesene u okviru tzv. prvog stupa odnosno nadnacionalnog prava Europske zajednice (na temelju članka 80. Ugovora o EZ)³³. Zbog toga je Okvirna odluka poništena *in toto* uključujući i članke 4. i 6. s obzirom da propisivanje vrste i visine kaznenopravnih sankcija prelazi okvire zakonodavnih ovlasti Europske zajednice.³⁴ Gornja granica tih ovlasti je obvezivanje država članica na propisivanje učinkovitih, razmjernih i odvraćajućih kaznenopravnih sankcija kao što je i navedeno u jednoj ranijoj odluci Europskog suda.³⁵ Nova Direktiva 2009/123/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 21. listopada 2009. godine³⁶ kojom se dopunjuje Direktiva iz 2005. godine o onečišćenju s brodova i uvođenju kazni za povrede³⁷ ne propisuje visinu kazne već samo odredbu o obvezi propisivanja učinkovitih, razmjernih i odvraćajućih kazni za počinitelje (fizičke i pravne osobe).

Upitno je zbog čega se 2007. godine toliko žurilo s izmjenama zakona radi usklađivanja s Okvirnom odlukom za koju se s velikim stupnjem vjerojatnosti, imajući u vidu raniju judikaturu Europskog suda, moglo pretpostaviti da će biti poništena. Tim više što je

³⁰ Zakon o izmjenama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Narodne novine 110/07.

³¹ Judgment of the Court (Grand Chamber) of 23 October 2007. Commission of the European Communities v Council of the European Union. Action for annulment - Articles 31(1)(e) EU, 34 EU and 47 EU - Framework Decision 2005/667/JHA - Enforcement of the law against ship-source pollution - Criminal penalties - Community competence - Legal basis - Article 80(2) EC. Case C-440/05. Dostupno na <http://curia.europa.eu>, 1.10.2012.

³² *Supra* bilj. 31.

³³ Između ostalog i zbog toga što je zajednička transportna politika jedan od temelja Europske zajednice (v. par. 55. presude), a zaštita okoliša jedan od esencijalnih ciljeva Zajednice (par. 60. presude).

³⁴ *Supra* bilj. 31., par. 70.

³⁵ Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 September 2005. Commission of the European Communities v Council of the European Union. Action for annulment - Articles 29 EU, 31(e) EU, 34 EU and 47 EU - Framework Decision 2003/80/JHA - Protection of the environment - Criminal penalties - Community competence - Legal basis - Article 175 EC. Case C-176/03. Dostupno na <http://curia.europa.eu>, 1.10.2012.

³⁶ Directive 2009/123/EC of 21 October 2009 amending Directive 2005/35/EC on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, Official Journal of the European Union, L 280/52, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu>, 1.10. 2012.

³⁷ Directive 2005/35/EC of 7 September 2005 on ship-source pollution and on the introduction of penalties for infringements, Official Journal of the European Union, L 255/11, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu>, 1.10. 2012.

zajednički prijedlog Europske komisije i Europskog parlamenta za poništenje podnesen u prosincu 2005. godine i bilo je za očekivati da će Europski sud do kraja 2007. godine donijeti konačnu odluku. Zbog toga nije niti trebalo pokretati postupak zakonodavnih izmjena, a ako je već i bio pokrenut trebalo je s njim zastati i do donošenja odluke Europskog suda. Ovako ostaje dojam da nadležna tijela vlasti ili nisu znala za postupak pred Europskim sudom ili su unatoč saznanjima o tom postupku svejedno pokrenula postupak zakonskih izmjena koje su, zbog koincidirajućeg razvoja događaja o kojima se nije vodilo računa, (p)ostale bespredmetne. Druga novela ZOPOKD iz 2011. godine također je, kao i prva, upućena u hitnu proceduru no ne radi usklađivanja s europskom pravnom stečevinom već s novim Zakonom o kaznenom postupku koji je bio u primjeni za kaznena djela iz nadležnosti Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta od 1. srpnja 2009. godine, a čija je opća primjena trebala započeti 1. rujna 2011. godine. Osnova za izradu novele bila je Platforma Ministra pravosuđa od 14. siječnja 2011. godine.³⁸ Izmjene ZOPOKD bile su nužne jer je novim Zakonom o kaznenom postupku temeljito redefinirana uloga glavnih subjekata kaznenog postupka, u prvom redu državnog odvjetnika. Izmjene se mogu podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine izmjene odredaba kojima se redefinira položaj predstavnika pravne osobe u kaznenom postupku³⁹. U drugoj su skupini terminološka i numeracijska usklađivanja sa Zakonom o kaznenom postupku odnosno drugim relevantnim zakonima.⁴⁰

Za razliku od prve dvije novele ZOPOKD, Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela kojeg je Vlada RH usvojila na svojoj 39. sjednici održanoj 12. srpnja 2012. godine upućen je u Hrvatski sabor u redovitu zakonodavnu proceduru.⁴¹ Nakon što su se o Prijedlogu očitovali nadležni saborski odbori, Hrvatski je sabor 28. rujna 2012. godine donio zaključak da se prihvaća Prijedlog zakona, a sve primjedbe, prijedlozi i mišljenja upućeni su predlagatelju radi pripreme Konačnog prijedloga zakona. Izmjene ZOPOKD uvjetovane su reformom sustava kaznenopravnih sankcija u novom Kaznenom zakonu. Naime, oduzimanje predmeta više nije sigurnosna mjera kao dosad već mjera *sui generis* (uz oduzimanje imovinske koristi), uvjetna osuda više nije posebna vrsta kaznenopravne sankcije (mjera upozorenja) već modifikacija kazne itd.⁴² Predlaže se i značajno povišenje novčanih kazni (do 15.000.000 kuna) iz generalnopreventivnih razloga, ali i radi prevladavanja sadašnjeg stanja prema kojem su kazne koje se mogu izreći za neke prekršaje znatno više od propisanih kazni za kaznena djela pravnih osoba.⁴³ Konačno, Prijedlog ZOPOKD sadrži i novu odredbu o fakultativnom oslobođenju od kazne pravne osobe koja je prijavila kazneno djelo odgovorne osobe prije njegovog otkrivanja ili prije saznanja da je djelo otkriveno (članak 12a). *Ratio legis* ove odredbe je u motiviranju pravnih osoba da prijave kaznena djela počinjena od strane odgovornih osoba uz uvjet da je to prijavljivanje pravovremeno (po uzoru na tzv. neskrivljeno davanje mita iz članka 348. Kaznenog zakona s tim da se ovdje radi o fakultativnom, a ne obligatornom oslobođenju od kazne). U praksi će se raditi o situacijama u kojima nadzorni odbor prijavi djelo koje je počinio direktor ili odgovorna osoba iz uprave poduzeća ili pak kad

³⁸ Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, s Konačnim prijedlogom zakona, br. 742. od 29. ožujka 2011.

³⁹ Tako je, primjerice, izmijenjenim člankom 27. stavak 5. propisano da se za predstavnika okrivljene pravne osobe ne može odrediti niti njezin branitelj, a novim člankom 28a da se „prvo ispitivanje predstavnika okrivljene pravne osobe ne snima uređajem za audio-video snimanje“ već se njezin iskaz unosi u zapisnik.

⁴⁰ Takve su, primjerice, izmjene u člancima 2. i 3. („Kazneni zakonik“ u „Kazneni zakon“) kao i članku 34. („glavna rasprava“ u „rasprava“).

⁴¹ Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, br. 142 od 12. srpnja 2012.

⁴² *Ibid.*, str. 2.

⁴³ *Ibid.*

nova uprava društva prijavi kazneno djelo počinjeno za mandata stare uprave i sl. Ako bude usvojena, ova zakonska novela trebala bi stupiti na snagu kad i novi Kazneni zakon, dakle 1. siječnja 2013. godine.

4. Neki disfunkcionalni momenti u primjeni ZOPOKD

Od stupanja na snagu ZOPOKD detektirani su određeni problemi u praktičnoj primjeni zakona od kojih se dva kojima se bavimo ovom prigodom odnose na postavljanje predstavnika okrivljene pravne osobe i postupak izvršenja kazne ukidanja pravne osobe.

4.1. Postavljanje predstavnika okrivljene pravne osobe

Uvođenjem njihove odgovornosti za kaznena djela u pravni sustav, pravne osobe postale su subjekti kaznenog prava u užem smislu. Posljedica toga jest njihova integracija u sustav kaznenog procesnog prava odnosno primjena procesnih normi u situacijama u kojima se pravne osobe pojavljuju kao okrivljenici u kaznenom postupku. To otvara pitanje o kojem se već dulje vremena raspravlja u literaturi i koje glasi – da li pravne osobe uživaju zaštitu prema temeljnim pravnim dokumentima o ljudskim pravima u onim situacijama u kojima se norme kaznenog prava (materijalnog i procesnog) primjenjuju prema njima?⁴⁴ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ne osigurava pravnim osobama takvu zaštitu s obzirom da iz njegove preambule proizlazi da su ljudska prava izvedena iz prirodnog dostojanstva ljudske osobe i kao takva ostaju ograničena na fizičke osobe.⁴⁵ Odbor za ljudska prava u više je navrata isticao da se po članku 1. Fakultativnog protokola samo pojedinci (fizičke osobe) mogu obraćati tome tijelu i da kompanije nemaju to pravo bez obzira da li se njihovi navodi odnose na eventualno kršenje odredaba Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.⁴⁶ Za razliku od Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, pravne osobe uživaju izravnu pravnu zaštitu po Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe. To nedvojbeno proizlazi iz članka 34. Konvencije koji propisuje da zahtjev prema Europskom sudu za ljudska prava s navodima o kršenju pojedinih odredaba Konvencije može podnijeti bilo koja fizička osoba⁴⁷, nevladina organizacija ili skupina pojedinaca koja tvrdi da je žrtva povrede.⁴⁸ Premda se pravne osobe izričito spominju samo u

⁴⁴ Van Kempen P.H., Human Rights and Criminal Justice Applied to Legal Persons. Protection and Liability of Private and Public Juristic Entities under the ICCPR, ECHR, ACHR and AfChHPR, Electronic Journal of Comparative Law, str. 1. dostupno na <http://www.ejcl.org>, 1.10.2012.; Emberland M., The Human Rights of Companies: Exploring the Structure of ECHR Protection, Oxford University Press, 2006.

⁴⁵ Sličan argument navodi i njemački Savezni ustavni sud (*Verfassungsgerichtshof*) prema kojem, primjerice, privilegij od samooptuživanja (*nemo tenetur se ipsum accusare*) ne može biti primijenjen na pravne osobe zbog toga što je to načelo odraz ljudskog dostojanstva zajamčenog člankom 1. njemačkog Ustava. V. Böse M., Corporate Criminal Liability in Germany, obj. u Pieth-Ivory, Corporate Criminal Liability: Emergence, Convergence and Risk, Springer 2011. S druge strane, Nizozemski vrhovni sud je u više odluka utvrdio da pravne osobe imaju ljudska prava koja mogu biti povrijeđena i kao takva uživaju pravnu zaštitu. Primjer takvog prava je pravo na suđenje u razumnom roku. V. Keulen-Gritter, Corporate Criminal Liability in the Netherlands, obj. u Pieth-Ivory, Corporate Criminal Liability: Emergence, Convergence and Risk, Springer 2011.

⁴⁶ V. npr. HRC, View of 14 July 1989, A newspaper publishing company v. Trinidad and Tobago, Comm. 360/1989, par. 3.2; Hartikainen v. Finland, Comm. 40/1978, par. 3 itd. Dostupno na <http://www1.umn.edu/humanrts/>, 1.10.2012.

⁴⁷ Ovdje valja ukazati na razliku između francuskog teksta članka 34. u kojem se spominje „personne physique“ odnosno fizička osoba dok se u engleskom tekstu članka 34. samo „any person“ što bi moglo značiti da se to odnosi i na pravne osobe. Dostupno na <http://conventions.coe.int>, 1.10.2012.

⁴⁸ *Ibid.*

kontekstu zaštite prava vlasništva⁴⁹, kroz praksu Europskog suda za ljudska prava potvrđeno je da one uživaju zaštitu i po nekim drugim člancima konvencije, primjerice članku 8. kojim se osigurava zaštita privatnosti.⁵⁰ Premda pred Europskim sudom za ljudska prava dosad nije bilo postupaka u kojima bi se utvrđivalo uživaju li pravne osobe u pravnu zaštitu po članku 6. u kaznenim predmetima⁵¹, teško bi bilo osporiti da pravna osoba uživa barem neka prava immanentna pravu na pošteno suđenje kao što je, primjerice, presumpcija nedužnosti, pravo na obranu u kaznenom postupku i sl. Stoga je nedvojbeno da se, radi ostvarivanja prava na obranu u kaznenom postupku, pravnoj osobi mora omogućiti, kao minimum, da se izjasni o krivnji u kaznenom postupku posredstvom fizičke osobe koja u postupku nastupa kao zastupnik odnosno predstavnik okrivljene pravne osobe. Iz tog prava proizlazi obveza zakonodavca stvoriti zakonske pretpostavke da pravna osoba u kaznenom postupku bude na odgovarajući način zastupana posredstvom fizičke osobe (predstavnik). Pritom država autonomno određuje uvjete koje mora zadovoljavati fizička osoba da bi bila određena za predstavnika okrivljene pravne osobe u kaznenom postupku. Većina europskih zakonodavstava uopće ne određuje te uvjete iz čega proizlazi da predstavnik pravne osobe može biti svatko uz iznimku tzv. ekskluzijskih klauzula u nekim zakonodavstvima koje isključuju mogućnost da se za predstavnika odredi fizička osoba koja je u istom predmetu svjedok odnosno okrivljenik (optuženik). Pristup hrvatskog zakonodavca u tom je smislu izuzetno ekstenzivan s obzirom da predstavnik pravne osobe može biti svaka poslovno sposobna osoba koja zna hrvatski jezik. Dakle, pozicija predstavnika nije uvjetovana poznavanjem pravnih propisa, profesijom, posebnim odnosom sa okrivljenom pravnom osobom i sl. Jedino ograničenje kojem je, prema riječima zakonopisca, *ratio legis* bilo izbjegavanje kolizije interesa obrane između okrivljene odgovorne osobe i okrivljene pravne osobe, sadržano je u članku 27. stavak 5. ZOPOKD prema kojem predstavnik pravne osobe ne može biti osoba koja je u istom postupku pozvana kao svjedok te osoba protiv koje se vodi kazneni postupak zbog istog kaznenog djela, niti njezin branitelj.⁵² Ta je odredba potvrđena i u praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske. Konkretno se radi o presudi Vrhovnog suda⁵³ kojom je taj sud potvrdio pobijano rješenje Županijskog suda u Osijeku kojom je za predstavnika d.o.o. određen odvjetnik. Naime, okrivljeno trgovačko društvo podnijelo je žalbu protiv tog rješenja s prijedlogom da se pobijano rješenje preinači na način da se kao predstavnik odredi u osobi osumnjičene odgovorne osobe. Vrhovni sud je utvrdio da žalba nije osnovana s obzirom da „prema odredbi čl. 27. st. 5. Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, predstavnik pravne osobe ne može biti osoba protiv koje se vodi kazneni postupak zbog istog kaznenog djela...kako je kako je protiv osum. S. P. podignut istražni

⁴⁹ Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svog vlasništva, art. 1. Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11. Dostupno na <http://conventions.coe.int>, 1.10.2012.

⁵⁰ V. predmet pred Europskim sudom za ljudska prava *Société Colas Est v. France* (2002), u kojem je taj sud potvrdio da se pod pojmom „doma“ imaju smatrati i poslovne prostorije registriranog poduzeća. Više o tome v. Rincon-Eizaga, *Human Rights in the European Union. Conflict Between the Luxembourg and Strasbourg Courts Regarding Interpretation of Article 8 of the European Convention on Human Rights*, *International Law: Revista Colombiana de Derecho Internacional*, n. 11, 2008., str. 139., dostupno na <http://puj-portal.javeriana.edu.co>, 1.10.2012.

⁵¹ Đurđević Z., *Pravna osoba kao okrivljenik: temeljna prava i predstavljanje*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 12, broj 2/2005, str. 744.

⁵² Za razliku od ove odredbe ZOPOKD, Prekršajni zakon ne sadrži takvu ekskluzijsku klauzulu i u članku 114. stavak 4. propisuje da ako se istodobno vodi prekršajni postupak za isti prekršaj protiv pravne osobe i njegove odgovorne osobe a radi se o slučaju kada je odgovorna osoba jedini ovlašteni predstavnik i zaposlenik pravne osobe, ta odgovorna osoba je ujedno i predstavnik pravne osobe.

⁵³ VSRH I Kž 115/10-3.

zahtjev zbog istog kaznenog djela, kao i trgovačkog društva P. d.o.o., gdje je on direktor, on u konkretnom postupku ne može biti zastupnik tog trgovačkog društva.“⁵⁴

S obzirom na zakonske odredbe o tome tko može biti određen odnosno postavljen za predstavnika okrivljene pravne osobe, u slučajevima u kojima okrivljena pravna osoba sama ne odredi predstavnika, na dispoziciji sudbene vlasti je pobliže utvrđivanje da li osoba ispunjava uvjete za predstavnika u svakom konkretnom slučaju. Vrhovni je sud u nekoliko navrata u tom smislu donio nekoliko vrlo zanimljivih odluka. U jednoj od njih Vrhovni sud se bavio pitanjem radi li se o potencijalnom sukobu interesa koji bi mogao ugroziti interese obrane okrivljene pravne osobe u slučaju kad je za predstavnika pravne osobe postavljen odvjetnik koji je u drugom predmetu pred drugim sudom zastupao privatnog tužitelja u predmetu u kojem je tužena bila majka direktorice okrivljene pravne osobe po ZOPOKD. Vrhovni sud je otklonio te žalbene prigovore navodeći da okolnosti istaknute u žalbama ne dovode u pitanje zakonitost pobijane odluke, a Županijski sud je pravilno postupio donoseći pobijano rješenje, nakon što je odgovorna osoba u pravnoj osobi propustila postaviti svog predstavnika, unatoč tome što je bila, u skladu s odredbom čl. 27. i čl. 28. Zakona o odgovornosti pravnih osoba, dopisom istražnog suca pozvana da to učini, te je bila upoznata s posljedicama u slučaju suprotnog postupanja.“ Ovdje se teško oteti dojmu da, odlučujući povodom žalbe, Vrhovni sud nije obrazložio radi li se o sukobu interesa već se zadržao tek na formalnom utvrđenju da je sud ispravno postupio donijevši odluku o postavljanju predstavnika pravnoj osobi koja je to sama propustila učiniti u zakonskim rokovima.

U drugom predmetu Vrhovni se sud bavio pitanjem može li se za predstavnika pravne osobe postaviti osoba koja je prezaposlena i ne bavi se materijom na koju se odnosi optužnica.⁵⁵ Predstavnicu okrivljene pravne osobe podnijela je protiv rješenja kojim je postavljena žalbu s prijedlogom da se prvostupanjsko rješenje ukine i za predstavnika osumnjičene pravne osobe imenuje drugi odvjetnik s popisa odvjetnika. Taj je prijedlog obrazložila time da je „zauzeta ugovornim radom u pružanju besplatne pravne pomoći na području četiri županije, a također se u svom radnom djelokrugu ne bavi se trgovačkim pravom, što je ovdje predmet postupka“. Sud je prihvatio takvu argumentaciju navodeći da bi predstavljanje osumnjičene pravne osobe u tom postupku zahtijevalo značajan stručni i vremenski angažman i moglo bi za imati posljedicu ugrožavanje prava obrane osumnjičene pravne osobe. Zbog toga je prihvatio žalbu kao osnovanu i ukinuo prvostupanjsko rješenje uz napomenu da se za predstavnika pravne osobe postavi drugi odvjetnik. Ovdje valja primijetiti da je argument prezaposlenosti vrlo teško utvrditi. Opravdano bi se moglo tvrditi da je svaki odvjetnik koji je postavljen za predstavnika pravne osobe mogao tvrditi da je prezaposlen i po toj osnovi pobijati odluku kojom je postavljen za predstavnika. Također, znanje o materiji na koju se odnosi optužnica nije odlučujuće kod postavljanja predstavnika. Funkcija predstavnika okrivljene pravne iscrpljuje se u zastupanju okrivljenika u kaznenom postupku pri čemu poznavanje pravnih propisa, pravna naobrazba i općenito uvjeti koje mora ispunjavati odvjetnik da bi mogao u kaznenom postupku nastupati u funkciji branitelja, nisu uvjeti koji bi se *mutatis mutandis* odnosili i na predstavnika okrivljene pravne osobe.

Premda se ne vodi posebna statistika o predstavnicima okrivljenih pravnih osoba koje su, sukladno ZOPOKD, rješenjem postavili predsjednici sudova odnosno sudovi, navedenih nekoliko primjera i podaci koji su dostupni autorima ovoga rada ukazuju na to da se bez iznimke za predstavnike okrivljene pravne osobe postavljaju odvjetnici po službenoj dužnosti. S obzirom da ne postoje izričite odredbe o naknadi troškova i nagradi za predstavnika, u

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ VSRH Kž 848/09-3.

praksi se analogno primjenjuju odredbe koje se odnose na branitelja po službenoj dužnosti. To je, sukladno članku 18. stavak 2. Zakona o odvjetništvu, Pravilnik o visini nagrade odvjetniku određenom za branitelja po službenoj dužnosti prema kojem „nagrada za rad odvjetnika za obranu po službenoj dužnosti određuje se u visini od 30% od nagrade za rad koja bi odvjetniku pripadala za pojedine radnje u postupku po Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika.“⁵⁶ *In favorem takve* analogne primjene su i neke sudske odluke.⁵⁷ *A contrario* se ističe da ako je za predstavnika određen netko tko nije odvjetnik, tada se na tu osobu ne može primijeniti odvjetnička tarifa za obranu po službenoj dužnosti. Premda je točno da se na predstavnika koji nije odvjetnik ne može primijeniti odvjetnička tarifa za obranu po službenoj dužnosti, problem je u tome što članak 31. ZOPOKD pravo na naknadu troškova kaznenog postupka⁵⁸ (nužni izdaci+nagrada) nije ograničio samo na odvjetnike koje sud rješenjem postavi za predstavnike okrivljene pravne osobe. Zbog toga je tvrdnja da osobe koje su postavljene za predstavnike pravne osobe u kaznenom postupku, a koje nisu odvjetnici, nemaju pravo na naknadu troškova kaznenog postupka diskriminatorna i u suprotnosti s člankom 31. ZOPOKD. Nadalje, kada je riječ o opsegu prava na naknadu troškova predstavniku okrivljene pravne osobe zakonsko propisivanje prava na nagradu nespojivo je s pravnom prirodom i funkcijom predstavnika. Naime, za razliku od branitelja koji osigurava stručnu pomoć okrivljeniku čime se nastoji ukloniti početna nejednakost između države i okrivljenika u kaznenom postupku⁵⁹, funkcija predstavnika nije osigurati stručnu pomoć okrivljeniku već osigurati da okrivljena pravna osoba koja po prirodi stvari ne može sama poduzimati radnje u kaznenom postupku (izjašnjavanje o krivnji, razgledanje spisa itd.) to čini putem odnosno posredstvom fizičke osobe koju sama odredi ili koju joj supsidijarno postavi sud. S obzirom da je nagrada za rad vezana uz stručnu pravnu pomoć koju odvjetništvo pruža kao samostalna i neovisna služba, nema osnove pravo na nagradu proširivati i na one institute koji nemaju tu funkciju, u konkretnom slučaju na predstavnika okrivljene pravne osobe. Nedvojbeno je, međutim, da predstavnik mora imati pravo na naknadu nužnih izdataka i to bez obzira radi li se o odvjetnicima ili ne. U tom bi smislu trebalo izmijeniti članak 31. ZOPOKD i ograničiti ga isključivo na pravo na naknadu nužnih izdataka uz istodobno donošenje Pravilnika koji bi detaljno regulirao ostvarivanje toga prava u odnosu na svakog predstavnika kojeg je rješenjem postavio sud, uključujući i pravo na predujmljivanje nužnih izdataka iz sredstava suda.

Dakle, dosadašnja praksa ide u pravcu beziznimnog postavljanja odvjetnika za predstavnika okrivljene pravne osobe u svim onim slučajevima u kojima nadležna tijela pravne osobe nisu u zakonskom roku sama odredila predstavnika. Imajući u vidu trend porasta broja postupaka prema pravnim osobama u posljednjih nekoliko godina⁶⁰, za pretpostaviti je da je takva praksa dovela i do povećanog opterećenja državnog proračuna na liniji rada Ministarstva pravosuđa.⁶¹ Glavni razlog takvom stanju je zakonska zapreka iz članka 27. stavak 5.

⁵⁶ Po Pravilniku iz 2011. godine koji je novim Pravilnikom iz 2012. godine stavljen izvan snage nagrada za rad odvjetnika za obranu po službenoj dužnosti određivala se u visini od 50% od nagrade za rad koja bi mu pripadala za pojedine radnje u postupku po Tarifi o nagradama i naknadi troškova za rad odvjetnika.

⁵⁷ Odluka Županijskog suda u Osijeku broj: Kž-645/08-3, od 2. listopada 2008. godine.

⁵⁸ Članak 31. stavak 2. ZOPOKD - nužni izdaci postavljenog predstavnika u postupku zbog kaznenih djela za koja se progon poduzima po službenoj dužnosti, predujmljuju iz sredstava tijela koje vodi kazneni postupak, a naplaćuju kasnije od osoba koje su ih dužne naknaditi prema odredbama Zakona o kaznenom postupku.

⁵⁹ Kvaternik A., *Obrana po službenoj dužnosti: formalna obrana ili formalnost*, primjena članka 65. Zakona o kaznenom postupku u praksi Županijskog suda u Rijeci u 2004. godini, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, broj 2/2006, str. 1083.

⁶⁰ V. *supra* pod 2.

⁶¹ Premda, teško je precizno reći o kolikim se sredstvima radi s obzirom da prema podacima kojima raspolažu sudovi nije moguće odijeliti troškove predstavnika okrivljenih pravnih od troškova branitelja po službenoj dužnosti.

ZOPOKD prema kojoj predstavnik pravne osobe ne može, *inter alia*, biti osoba protiv koje se vodi kazneni postupak zbog istog kaznenog djela. S obzirom da u našoj sudskoj praksi prevladavaju kazneni postupci protiv društava s ograničenom odgovornošću kod kojih je direktor odnosno odgovorna osoba ujedno i jedini zaposlenik društva, zbog navedene zakonske odredbe koja isključuje mogućnost da okrivljena odgovorna osoba bude određena za predstavnika okrivljene pravne osobe sudovi izlaz u nuždi nalaze postavljanjem odvjetnika za predstavnika okrivljene pravne osobe sa svim implikacijama o kojima je bilo riječi. *Ratio legis* ekskluzijske klauzule iz članka 27. stavak 5. ZOPOKD bio je izbjegavanje situacija u kojima će postojati suprotstavljeni interesi obrane okrivljene odgovorne osobe i okrivljene pravne osobe. Međutim, u kontekstu odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela uglavnom se ne radi o sukobu interesa niti su interesi obrana u koliziji s obzirom da je u velikoj većini slučajeva kaznenim djelom odgovorne osobe ostvarena ili je trebala biti ostvarena korist za pravnu osobu. O koliziji bi se eventualno moglo raditi u situacijama u kojima je pravna osoba oštećena, no takvi slučajevi isključuju odgovornost pravne osobe po ZOPOKD. Zbog toga bi trebalo razmotriti mogućnost da se ova odredba ZOPOKD izmjeni na način da u onim slučajevima u kojima je odgovorna osoba jedini ovlašteni predstavnik i zaposlenik pravne osobe, a takvih je postupaka u praksi daleko najviše, ta odgovorna osoba ujedno bude i predstavnik pravne osobe. U iznimnim slučajevima u kojima bi takvo rješenje bilo neprihvatljivo zbog potencijalnog sukoba interesa obrana okrivljene odgovorne i pravne osobe, sudu bi trebalo ostaviti mogućnost da rješenjem postavi predstavnika. Takvo rješenje, koje je značajno ekonomičnije⁶² od onoga koje predviđa ZOPOKD, predviđeno je i člankom 114. stavak 8. Prekršajnog zakona, a nalazimo ga i u poredbenom pravu.⁶³

4.2. Izvršenje kazne ukidanja pravne osobe

Ukidanje pravne osobe najteža je sankcija koju propisuje ZOPOKD. Zbog toga su restriktivno određeni uvjeti pod kojim se ta sankcija može izreći pravnoj osobi – ako je ona osnovana kao kriminalni paravan ili je svoju djelatnost pretežito iskoristila za kriminalne aktivnosti.⁶⁴ U radnoj skupini za izradu ZOPOKD dosta se raspravljalo o tome da li omogućiti izricanje ove najteže sankcije prema svim kategorijama pravnih osoba ili pak od njezine primjene izuzeti neke kategorije pravnih osoba. Na kraju je, po uzoru na neka strana zakonodavstva (npr. francusko), zauzeto stajalište da se od primjene ultimativne kaznenopravne sankcije za pravne osobe izuzmu jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, sindikati⁶⁵ i političke stranke⁶⁶. Danas sva suvremena kaznena zakonodavstva koja propisuju odgovornost pravnih

⁶² To tim više što predstavnik pravne osobe, nakon što se isti očitovao o krivnji okrivljene pravne osobe, i ne mora biti nazočan raspravi. Naime, prema članku 34. stavak 4. ZOPOKD "Sud može odlučiti da se nakon očitovanja o krivnji pravne osobe rasprava održi u odsutnosti predstavnika pravne osobe koji je uredno pozvan, a njegova prisutnost nije prijeko potrebna".

⁶³ U poredbenom pravu gotovo je univerzalno prihvaćeno da predstavnik pravne osobe ne može biti osoba koja je u istom postupku pozvana na davanje iskaza u svojstvu svjedoka, no postoji podijeljenost oko objedinjavanja procesnih uloga okrivljene odgovorne osobe i predstavnika okrivljene pravne osobe. Dok neki sustavi, primjerice njemački, švicarski i nizozemski *a limine* odbacuju takvu mogućnost, neki drugi (npr. slovenski, srpski i crnogorski) dopuštaju da u iznimnim slučajevima (ako je okrivljena odgovorna osoba jedini član okrivljene pravne osobe) i ako to nije u suprotnosti s interesima njihove obrane, okrivljena odgovorna osoba bude ujedno i predstavnik okrivljene pravne osobe.

⁶⁴ Članak 12. stavak 1. ZOPOKD.

⁶⁵ Prijedlog radne skupine Ministarstva pravosuđa da se isključi mogućnost izricanja kazne ukidanja pravne osobe sindikatima izmijenjen je u kasnijoj zakonodavnoj proceduri.

⁶⁶ Rad političkih stranaka može zabraniti Ustavni sud ako utvrditi da su se za to stekli Ustavom i zakonom utvrđeni uvjeti (članak 85. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske). Zahtjev za zabranu rada političke stranke, odnosno njezina dijela mogu podnijeti predsjednik Republike Hrvatske, Hrvatski sabor, Vlada

osoba za kaznena djela sadrže u katalogu kaznenopravnih sankcija i disoluciju pravne osobe. Afirmacija uvođenja kazne ukidanja pravne osobe posljednjih je godina razvidna i iz sadržaja nekih međunarodnih konvencija koje eksplicitno obvezuju države članice i na propisivanje ove kazne.⁶⁷ I Europski sud za ljudska prava u predmetu *Tebieti Muhafize Cemiyetii Israfilov protiv Azerbajdžana*⁶⁸ utvrdio je kompatibilnost ove sankcije sa zahtjevima koji proizlaze iz Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda pod uvjetom da se u nacionalno zakonodavstvo uvedu i druge sankcije kako bi se omogućila razmjernost primijenjene sankcije s ostvarenjem legitimnog cilja.⁶⁹

U domaćoj stručnoj i općoj javnosti dosad nije bilo rasprave oko opravdanosti i primjene ove kaznenopravne sankcije uz iznimku sporadičnih komentara u kontekstu kaznenog postupka protiv jedne političke stranke i njegova mogućeg ishoda.⁷⁰ Premda iz službenih podataka Državnog zavoda za statistiku⁷¹ proizlazi da do kraja 2011. godine u Republici Hrvatskoj niti jedna pravna osoba nije ukinuta temeljem članka 12. ZOPOKD⁷², podaci iz godišnjih izvješća o radu državnih odvjetništava⁷³ i podaci koji su iz službenih izvora Ministarstva pravosuđa u više navrata ponovljeni u medijima ukazuju na to da su sudovi izrekli tu kaznu u nekoliko postupaka protiv pravnih osoba.⁷⁴ Prema podacima koje su autorima na njihov upit dostavila državna odvjetništva, od stupanja na snagu zakona do predaje ovog rada u tisk u ukupno je 8 pravnih osoba pravomoćno ukinuto (dvije nepravomoćno) po članku 12. stavak 1. ZOPOKD. Sve ukinute pravne osobe su društva s ograničenom odgovornošću s relativno malim temeljnim kapitalom (20.000,00 kn) i u pravilu s jednim zaposlenikom koji je i direktor pravne osobe. Predmet poslovanja svih ukinutih pravnih osoba je trgovina, a kaznena djela za koja su osuđene su zlorabom ovlasti u gospodarskom poslovanju (članak 292. KZ) i prijevara u gospodarskom poslovanju (članak 293. KZ). Iz dostavljenih podataka i uvidom u sudski registar⁷⁵ utvrđeno je da je od ukupnog broja pravomoćno ukinutih pravnih osoba, njih sedam brisano iz sudskog registra, dok se jedna ukinuta pravna osoba još uvijek vodi kao aktivna. Međutim, niti jedna od tih sedam pravnih osoba nije brisana iz sudskog registra zbog toga što je ukinuta pravomoćnom sudskom presudom donesenom u kaznenom postupku. Drugim riječima, pravna osnova za brisanje tih pravnih osoba iz sudskog registra nije bilo ukidanje pravne osobe kao razlog za njihov prestanak već je brisanje provedeno po službenoj dužnosti registarskog suda temeljem članka 70. Zakona o sudskom registru prema kojem će

Republike Hrvatske, Vrhovni sud Republike Hrvatske, tijelo koje obavlja registraciju stranaka i Državni odvjetnik Republike Hrvatske (članak 86. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske).

⁶⁷ V. članak 23. stavak 4. Konvencije Vijeća Europe suzbijanju trgovanja ljudima, dostupno na <http://conventions.coe.int>, 1.10.2012.; Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, Narodne novine, Međunarodni ugovori, 7/07.

⁶⁸ Više o tom predmetu v. Sudska i upravna praksa: Europski sud za ljudska prava, Hrvatska javna uprava, 9. (2009.), br. 4., str. 1197–1214.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ HDZ se ne može ukinuti, ali može platiti osam milijuna kazne i ostati bez imovine.

<http://www.index.hr/vijesti/clanak/hdz-se-ne-moze-ukinuti-ali-moze-platiti-osam-milijuna-kuna-kazne-i-ostati-bez-imovine/579596.aspx>, 1.10.2012.

⁷¹ V *supra* pod 2.

⁷² Tako i Kaleb Z., *Odgovornost trgovačkih društava za kaznena djela*, Javni bilježnik, 36, 2012, str. 50.

⁷³ Prema Izvješću o radu državnih odvjetništava za 2007. godinu na str. 59. navodi se da su u toj godini izrekli jednu kaznu ukidanja pravne osobe, jedna je pravna osoba ukinuta i u 2008. godini (str. 55. Izvješća za 2008. godinu), četiri u 2010. godini (str. 21. Izvješća za 2010. godinu) i četiri u 2011. godini (str. 30. Izvješća za 2011. godinu).

⁷⁴ „Za pet tvrtki sud je izrekao najstrožu kaznu, a to je ukidanje pravne osobe. No, problem je što se one ne mogu ugasiti unatoč pravomoćnoj presudi jer ta procedura nije riješena drugim zakonom. Ministar kaže da rješava taj problem.“ Dostupno na <http://m.vecernji.hr/vijesti/prijave-li-novi-sefovi-kriminal-starih-sudit-ce-se-njima-a-ne-tvrtki-clanak-423422>, 1.10.2012.

⁷⁵ Dostupno na <http://sudreg.pravosudje.hr>, 1.10.2012.

„subjekt upisa koji nema imovine, odnosno koji ima imovinu neznatne vrijednosti, odnosno koji se nije u propisanom roku uskladio s propisom s kojim se trebao uskladiti, prestati tako da ga registarski sud briše iz sudskog registra na prijedlog nadležnog tijela Porezne uprave ili po službenoj dužnosti.“⁷⁶ Iz toga slijedi zaključak da brisanje ukinutih pravnih osoba zapravo nije imalo nikakve veze s primjenom ZOPOKD⁷⁷ i da se radi o koincidenciji temeljem koje su, pojednostavljeno rečeno, iz sudskog registra brisane samo one ukinute pravne osobe koje nisu uskladile svoja financijska izvješća ili temeljni kapital odnosno koje su postale insolventne.⁷⁸ To, dakako, implicira pitanje što se dogodilo s onim pravnim osobama koje su ukinute pravomoćnom sudskom odlukom donesenom po osnovi članka 12. stavak 1. ZOPOKD, a za koje nije pokrenut postupak brisanja po službenoj dužnosti temeljem članka 70. Zakona o sudskom registru niti je, eventualno, provedena likvidacija koja po članku 12. stavak 4. ZOPOKD mora biti provedena nakon pravomoćnosti presude o ukidanju pravne osobe? Po analogiji slučaja jedne pravne osobe za koju smo uvidom u sudski registar utvrdili da je ukinuta pravomoćnom presudom donesenom u kaznenom postupku no u registru se, unatoč toj zabilježbi⁷⁹, još uvijek vodi kao aktivna, mogli bismo pretpostaviti da su i takve ukinute pravne osobe, ako ih ima, a što mi zbog problema u koordinaciji statističkih podataka na relaciji sud-državno odvjetništvo-Državni zavod za statistiku⁸⁰ ne možemo sa sigurnošću znati, još uvijek aktivne, nesmetano posluju, ulaze u različite pravne odnose s trećima i sl. Na neodrživost takvog stanja ukazao je i ministar pravosuđa nakon što je Vlada na sjednici u srpnju 2012. godine usvojila Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama ZOPOKD. Tom je prigodom ministar, između ostalog, konstatirao da je „...do sada u Hrvatskoj doneseno pet presuda⁸¹ u kojima sud nalaže ukidanje pravne osobe, ali da je samo jedna uprava društva odlučila ići u likvidaciju...sada će ovim zakonom biti jasno propisano da se osuđene pravne osobe moraju ukinuti, što do sada nismo imali.“⁸² Unatoč slabosti postojećeg rješenja, niti automatsko brisanje pravomoćno ukinutih pravnih osoba iz sudskog registra nije najbolje rješenje s obzirom da je prije neopozivog gašenja takvih pravnih osoba potrebno razriješiti imovinske i druge odnose između osuđene pravne osobe, njezinih članova, eventualno dioničara i trećih zainteresiranih osoba (npr. vjerovnika). Prije iznošenja konkretnih prijedloga za otklanjanje konstatiranih problema u postupku izvršenja kazne ukidanja pravne osobe potrebno je još nešto reći o odnosu kazne ukidanja pravne osobe, postupku likvidacije pravne osobe i njezinu brisanju iz sudskog registra. Ukidanje društva (pravne osobe) je razlog za prestanak društva (članak 367. stavak 1. točka 8. ZTD)⁸³. Međutim, pravna osoba ne prestaje postojati donošenjem odluke suda o ukidanju niti njezinom pravomoćnošću već tek

⁷⁶ Članak 70. stavak 1. Zakona o sudskom registru, Narodne novine 1/95, 57/96, 1/98, 30/99, 45/99, 54/05, 40/07, 91/10, 90/11.

⁷⁷ V. npr. rješenja Tt-11/2445-1 od 11.9.2012., Tt-11/6252-1 od 14.6.2011., Tt-11/15365-1 od 6.7.2012, Tt-11/2714-1 od 29.6.2012., Tt-11/15220-1 od 7.7.2012. i dr.

⁷⁸ Ovom prilikom valja ukazati i na podatak da od pravomoćnosti presude o ukidanju pravne osobe do brisanja po osnovi članka 70. Zakona o sudskom registru uglavnom protekne razmjerno dugo vremensko razdoblje koje je u prosjeku dvije godine, a u jednom je slučaju brisanje po toj osnovi provedeno pet godina nakon što je pravna osoba pravomoćno ukinuta po osnovi članka 12. stavak 1. ZOPOKD.

⁷⁹ U nekim objavama upisa brisanja društva uopće se navodi zabilježba o pravomoćnoj presudi kaznenog suda kojom je pravna osoba ukinuta i to unatoč odredbi članka 38. stavak 4. Zakona o sudskom registru prema kojoj se, između ostalog, u „pravne odnose upisuju i zabilježbe o odlukama o izrečenim kaznama“ i članku 70c istoga zakona koji propisuje obvezu registarskog suda da po službenoj dužnosti upiše presudu o ukidanju pravne osobe.

⁸⁰ Za raspravu o tome v. *supra* pod 2.

⁸¹ Prema podacima koje su autorima učinili dostupnima državna odvjetništva radi se o deset pravomoćnih presuda o ukidanju. V. *supra*. bilj. 73.

⁸² Dostupno na http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/204083/Vlada-omogucila-osnivanje-tvrtki-za-10-kuna.html#_UF4R7IGcaVo, 1.10.2012.

⁸³ Članak 367. stavak 1. točka 8. Zakona o trgovačkim društvima, Narodne novine 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 152/11, 111/12.

brisanjem iz odgovarajućeg sudskog registra ili registra kojeg vodi nadležno državno tijelo. To je i izričito propisano u članku 4. ZTD prema kojem trgovačko društvo gubi svojstvo pravne osobe brisanjem toga društva iz sudskog registra.⁸⁴ Odluka suda o ukidanju pravne osobe upisuje se u registar po službenoj dužnosti,⁸⁵ a ako se nad društvom ne otvori stečajni postupak, provodi se likvidacija.⁸⁶ Iznimno, likvidacija se ne provodi kada je razlog za prestanak društva pripajanje društva drugome društvu, spajanje s drugim društvom i podjela društva razdvajanjem.⁸⁷ Dakle, iz odredaba ZTD i ostalih relevantnih zakona kojima se regulira osnivanje, djelovanje i prestanak ostalih vrsta pravnih osoba (udruga, zadruga, ustanova) i članka 12. stavak 4. ZOPOKD nedvojbeno proizlazi da se nakon donošenja odnosno pravomoćnosti odluke o ukidanju pravne osobe mora provesti postupak likvidacije pravne osobe.⁸⁸ Likvidacija je posljednje razdoblje postojanja društva koje traje do njegova brisanja iz sudskog registra, a osnova za početak likvidacije je nastajanje razloga za prestanak društva.⁸⁹ Svrha likvidacije je razrješenje odnosa unutar samog društva i odnosa društva prema trećima.⁹⁰ U postupku likvidacije ne mijenja se identitet društva jer ono ne prestaje činjenicom donošenja odluke o prestanku društva, nego je ista odluka samo osnova za prestanak, odnosno za početak postupka likvidacije.⁹¹ Pravna osoba je kazneno odgovorna i za kaznena djela počinjena tijekom postupka likvidacije.⁹²

Dakle, kazna ukidanja je samo razlog za prestanak pravne osobe koja gubi svojstvo pravnog subjekta tek brisanjem iz registra. Donošenjem odluke o ukidanju započinje proces prestanka pravne osobe koji je okončan tek njezinim brisanjem iz odgovarajućeg registra.⁹³ Pretpostavka za brisanje iz registra je provedba postupka likvidacije pravne osobe o čemu odlučuju članovi društva koji provedbu toga postupka povjeravaju likvidatoru, osobi zaduženoj za zastupanje društva do okončanja postupka likvidacije. Ako se, unatoč članku 12. stavak 4. ZOPOKD i članku 369. Zakona o trgovačkim društvima, ne pokrene postupak likvidacije, tada ne može niti doći do brisanja pravne osobe iz registra jer sud nema pravnu osnovu po službenoj dužnosti brisati iz registra pravnu osobu koja je ukinuta pravomoćnom odlukom suda donesenom u kaznenom postupku. To stoga što takva iznimka po kojoj je

⁸⁴ Članak 4.

⁸⁵ Članak 368. stavak 1. ZTD

⁸⁶ Članak 369. stavak 1. ZTD

⁸⁷ Brisanje društva bez provođenja likvidacijskog postupka propisano je i člankom 367. stavak 2. ZTD – „Društvo koje nema imovine može prestati tako da ga registarski sud briše iz sudskog registra na prijedlog nadležnog organa porezne uprave ili po službenoj dužnosti. Registarski sud će brisati društvo iz sudskog registra po službenoj dužnosti ako ono tri godine po redu ne postupi po zakonskoj obvezi da objavi svoja godišnja financijska izvješća s propisanom dokumentacijom, kada je zakonom propisana obveza objavljivanja tih izvješća, niti ih dostavi tome sudu u roku od 6 mjeseci nakon što mu sud priopći nakanu da će ga brisati iz sudskog registra, a društvo u tome roku ne učini vjerojatnim da ima imovinu. Likvidacija društva se ne provodi, a društvo prestaje brisanjem iz sudskog registra. Pokaže li se nakon brisanja društva iz sudskog registra da ono ima imovinu koju bi trebalo podijeliti, provodi se likvidacija društva. Likvidatore na prijedlog zainteresiranih osoba imenuje sud.“ Vidi odluku VTS RH, Pž-1656/01 od 10. travnja 2001.

⁸⁸ Pojam likvidacija (njem. *Liquidation der Unternehmung*, engl. *winding up, liquidation*) potječe od latinskog izraza *liquidatio* koji označuje konačni obračun, završni račun, konačno sređivanje poslovanja, prestanak djelatnosti pravne osobe. Romac A., Rječnik latinskih pravnih izraza, Zagreb, 1985.

⁸⁹ Barbić J., Pravo društava. Knjiga druga – Društva kapitala. Zagreb, str. 976. i 977. V. članak 113. stavak 1. Zakona o trgovačkim društvima - „Nakon nastanka razloga za prestanak društva provodi se likvidacija“

⁹⁰ Horvat Jurjec-Vidović, Likvidacija trgovačkih društava, RRiF br. 1/10., str. 171.

⁹¹ *Ibid.* str. 40.

⁹² Premda to nije izričito propisano, takav se zaključak može izvesti iz tumačenja članka 7. stavak 1. ZOPOKD prema kojem će se „pravna osoba u stečaju kazniti za kaznena djela počinjena prije pokretanja ili tijekom postupka stečaja.“ Naime, ako pravna osoba ostaje kazneno odgovorna u slučaju promjene statusa odnosno identiteta (što je nedvojbeno posljedica otvaranja stečajnog postupka), nema razloga zbog kojih ona ne bi bila kazneno odgovorna i ukoliko to takve promjene nije došlo.

⁹³ V. članak 382. stavak 3. ZTD prema kojem „društvo prestaje brisanjem iz sudskog registra“. *Supra* bilj. 83.

brisanje iz registra moguće i bez provedbe likvidacijskog postupka nije predviđena po Zakonu o trgovačkim društvima koji se analogno primjenjuje i na likvidaciju drugih pravnih osoba,⁹⁴ kao niti Zakonom o sudskom registru. Takvo je rješenje prema kojem je provedba likvidacijskog postupka kao pretpostavka za gubitak svojstva pravne osobe (brisanje iz registra), a nakon što je sudskom odlukom utvrđen razlog za njezin prestanak (ukidanje), u potpunosti prepuštena osuđenoj pravnoj osobi odnosno njezinim članovima neodrživo jer ugrožava izvršenje pravomoćne sudske odluke i dovodi u pitanje ostvarivanje svrhe kažnjavanja u odnosu na pravne osobe. Zbog toga bi postojeću zakonsku prazninu trebalo popuniti bilo dopunom odredaba ZOPOKD o postavljanju likvidatora od strane suda koji je izrekao kaznu ukidanja pravne osobe (jedna je od mogućnosti da se u samoj kaznenoj presudi odredi likvidator po službenoj dužnosti) i provedbi postupka likvidacije (u tom bi slučaju ZOPOKD bio *lex specialis* u odnosu na ZTD), bilo izmjenama odredaba ZTD koji se odnose na likvidaciju društva koje bi se, *mutatis mutandis*, primjenjivale i na druge vrste pravnih osoba. Zakonom bi trebalo propisati i rok u kojem se mora provesti likvidacija pravne osobe, a supsidijarno, ukoliko likvidacija u tom roku ne bude provedena iz neopravdanih razloga, i brisanje pravne osobe iz sudskog registra po službenoj dužnosti nadležnog registarskog suda (po modelu brisanja iz ranije navedenog članka 70. Zakona o sudskom registru). Naravno, u tom bi slučaju bilo iznimno važno da registarski sud do okončanja postupka likvidacije odnosno eventualnog brisanja ukinute pravne osobe po službenoj dužnosti, po službenoj dužnosti u sudski registar upiše privremenu mjeru kojom se ograničava djelatnost osuđene pravne osobe, poduzimanje određenih pravnih radnji od strane njezinih organa i sl. Ta je obveza registarskog suda još i prije pravomoćnosti presude već propisana člankom 70c stavak 2. Zakona o sudskom registru premda je, iz uvida u sudski registar, razvidno da se ona ne provodi. Ovom prilikom valja upozoriti i na neusuglašenost odredaba ZOPOKD o obavijesti o pravomoćnoj osuđujućoj presudi s odredbama Zakona o sudskom registru koje propisuju obvezu registarskog suda da po službenoj dužnosti upiše presudu o ukidanju pravne osobe. Naime, sukladno članku 21. stavku 1. ZOPOKD „sud će po pravomoćnosti presude kojom se osuđuje pravna osoba, po službenoj dužnosti obavijestiti tijelo nadležno za vođenje kaznene evidencije, sudski ili drugi registar u koji je ta pravna osoba upisana, radi upisa kaznenog djela ili sankcije.“ Dakle, uvjet za obavještavanje registarskog suda je pravomoćnost osuđujuće presude protiv pravne osobe (uključujući i presude kojom je izrečena kazna ukidanja pravne osobe). S druge strane, sukladno noveli Zakona o sudskom registru kojim je uveden novi članak 70c, propisuje se obveza registarskog suda da po službenoj dužnosti upiše presudu o ukidanju pravne osobe.⁹⁵ Dakle, registarski sud mora upisati presudu kojom je pravna osoba ukinuta i prije njezine pravomoćnosti. To se može zaključiti ne samo iz sadržaja stavka 1. gdje se ne spominje upisivanje „pravomoćne presude“ već samo „presude o ukidanju pravne osobe“, već i stavka 2. sukladno kojem registarski sud, do pravomoćnosti presude o ukidanju društva, mora po službenoj dužnosti upisati u sudski registar privremenu mjeru kojom se obustavlja primjena odluke organa društva kojom se ugrožava opće dobro i zabranjuje donošenje određenih odluka, poduzimanje određenih pravnih radnji organu ili nekome ili svim članovima organa društva, kojima se može ugroziti opće dobro, ili se određuje da poduzete pravne radnje ne stvaraju nove pravne učinke.⁹⁶ Osnovano se zapitati, kako će registarski sud izvršiti ovu obvezu ukoliko mu kazneni sud obavijest o izrečenoj kaznenopravnoj sankciji dostavi tek po pravomoćnosti presude kojom je pravna osoba

⁹⁴ Sukladno članku 71. Zakona o ustanovama, postupak likvidacije ustanove provodi se uz odgovarajuću primjenu propisa o likvidaciji javnog trgovačkog društva. Zakon o ustanovama, Narodne novine 76/93, 29/97, 47/99, 35/08

⁹⁵ Članak 70c stavak 1. Zakona o sudskom registru, Narodne novine 1/95, 57/96, 1/98, 30/99, 45/99, 54/05, 40/07, 91/10, 90/11.

⁹⁶ Članak 70c stavak 2., *Ibid*

ukinuta? Stoga bi, barem kada se radi o ukidanju pravne osobe, u članku 21. ZOPOKD trebalo propisati obvezu suda koji je izrekao tu sankciju da registarskom sudu dostavi obavijest o tome i prije pravomoćnosti kako bi registarski sud mogao upisati ne samo presudu kaznenog suda već i privremenu mjeru. U tom bi smislu trebalo proširiti obvezu kaznenog suda i na slanje obavijesti registarskom sudu o rješenju o određivanju mjera opreza (zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova, zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnih proračuna, zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, koncesija ili subvencija) koje se, sukladno članku 36. stavak 4. ZOPOKD, upisuju u sudski ili drugi registar po službenoj dužnosti.⁹⁷

5. Zaključak

U prvih desetak godina od donošenja, ZOPOKD je u praksi zaživio više no što su se neki skeptici suzdržani prema napuštanju načela *societas delinquere non potest* nadali, no svakako manje od očekivanja onih koji su ga, ponekad i nekritički, zagovarali. Stvarnost je, kako to obično biva, demantirala i jedne i druge. Dostupni, premda ne i sasvim konsolidirani (v. razmatranja pod 2.), statistički podaci ukazuju na porast broja kaznenih prijava protiv pravnih osoba koje nisu praćene podjednako linearnim porastom optuženja i osuđujućih presuda. Najviše je kaznenih postupaka protiv pravnih osoba pokrenuto i dovršeno za kaznena djela protiv sigurnosti platnog prometa i poslovanja i protiv imovine. Okrivljene pravne osobe pretežito su društva s ograničenom odgovornošću kojima su sudovi, uz nekoliko izuzetaka, uglavnom izricali novčane kazne u iznosu ne većem od nekoliko desetaka tisuća kuna. Nekoliko je pravnih osoba ukinuto i brisano iz sudskog registra, no ne zbog toga što je sud izrekao tu najtežu kaznenopravnu sankciju već po nekim drugim pravnim osnovama. Istodobno, utvrđeno je da postoje i pravne osobe koje i nakon više godina od pravomoćnosti odluke o ukidanju još uvijek nisu brisane iz sudskog registra (v. razmatranja pod 4.2.). Određeni problemi utvrđeni su i vezi postavljanja predstavnika okrivljenoj pravnoj osobi od strane suda (v. razmatranja pod 4.1.). Bez namjere opravdavanja slabosti u sustavu kaznenog pravosuđa ili na njegovim marginama, valja *sine ira et studio* priznati da se koncept odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela nije niti mogao u ovako kratkom vremenskom razdoblju u punoj mjeri afirmirati jer se radi o u sustavu još uvijek pretežno fokusiranom na tradicionalnu individualnu delinkvenciju. Zbog spore tranzicije sustava, ZOPOKD se još uvijek ne primjenjuje u dovoljnoj mjeri, osobito u područjima nadležnosti pojedinih državnih odvjetništava. To se, uostalom, priznaje i u godišnjim izvješćima o radu državnih odvjetništava u kojima se, *inter alia*, navodi da je još uvijek, unatoč sve većoj primjeni zakona, u dosta slučajeva pozornost ograničena samo na odgovornost odgovornih osoba premda je odgovornost pravne osobe „neupitna“. Uz navedene razloge, od utjecaja je i okolnost da se prijave za kaznena djela pravnih osoba uglavnom podnose od strane oštećenika i to protekom određenog vremena od počinjenja kaznenog djela što značajno otežava dokazivanje odgovornosti pravnih osoba u kaznenom postupku. Značajno veći postotak istražnih zahtjeva u odnosu na postupke protiv fizičkih osoba ukazuje na to da su postupci protiv pravnih osoba iznimno zahtjevni, dugotrajni, a zbog potrebe provođenja financijskih istraga i znatno skuplji. Nekoliko izmjena i dopuna ZOPOKD posljedica su potrebe njegova usklađivanja s međunarodnopravnim obvezama (ponekad pogrešno procijenjene, v. razmatranja pod 3.) i s novim sistemskim propisima, u prvom redu sa Zakonom o kaznenom postupku i Kaznenim zakonom. S obzirom da dosadašnje novele nisu donesene radi kriminalnopolitičkih razloga kao niti zbog otklanjanja problema detektiranih u primjeni

⁹⁷ Članak 36. stavak 4. ZOPOKD.

ZOPOKD, protek vremena od njegova stupanja na snagu do danas daje nam za pravo konstatirati kako je došlo vrijeme za temeljito preispitivanje praktične primjene zakona kao i adekvatnosti originalne i još uvijek neizmijenjene koncepcije izvedene odgovornosti pravnih osoba. U odnosu na 2003. godinu kada je ZOPOKD donesen, došlo je do korjenitih promjena u gospodarskim, tržišnim i pravnim sustavima našeg bližeg i daljnjeg okruženja koje su utjecale i na stanje u Hrvatskoj. Svjedoci smo globalne korporatizacije suvremenih društava s implikacijama na funkcioniranje tržišta (s prilično otežanim razgraničenjem legalnih od onih koja to nisu), nacionalnu ekonomiju i svakodnevni život građana. Integracija u jedinstveni europski prostor slobode, sigurnosti i pravde donosi i nove izazove za sustav kaznenog pravosuđa kojeg će biti potrebno i dodatno senzibilizirati i adaptirati ne samo ukazivanjem na nove pojavne oblike kriminaliteta već i na korjenito izmijenjene obrasce korporativnog kriminalnog poduzetništva za koje i združeni europski represivni sustavi još uvijek traže odgovarajuća rješenja.